

KÜTÜPHANE VE GERÇEK YÜZÜ

Bedrettin İLİCA

Uygarlığın, bilimlerin toplamından doğan bir yaşama düzeni olduğu nasıl gerçekse, bu gerçeğe gitmenin en kestirme yolu da bilimleri bulmaktır. Milletçe özlemini çektiğimiz çağdaşlaşma yolundaki çabalarımız acaba ne dereceye kadar yeterlidir?

Konu üzerine samimiyetle eğilenler bunun cevabını verebilirler. Batı uygarlığına yönelmek bizi Batı'nın seviyesine ulaştırmaz. Adımlarımızı çok yavaş atıyoruz. Çabalarımıza hız vermek zamanı artık geçiyor. Bizi o seviyeye ulaştıracak olan bilimlere, inanarak, lâyık olduğu değeri vermemiz kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Kişinin toplum içindeki sosyal değeri o kimsenin kültürü ile ölçülür. Milletler de böyledir. Bilim ürünlerine değer veren milletler bugün kalmamış, her alanda üstünlüklerini kabul ettirmişlerdir. Bu üstünlüklerini kitap ve kütüphaneye verdikleri önemde görmek mümkündür. Uygar milletler bütün bilimleri bir araya getiren kütüphaneleri birer kitap deposu olmaktan çıkarmışlar, halkın isteyerek, duyarak yararlandığı, sü-kün, refah ve dinlenme için özlediği bir duruma getirmişlerdir. Halk bu-
raya aydınlanma ve aydınlatma zevki ile koşar; bilimle dolu olarak çev-
resine, uygarlığa yararlı duruma getirilir.

Batıda gezici kütüphaneler ülkelerinin en ıssız köşelerine ışık götü-rürken, hattâ denizdeki balıkçısına helikopterle gazetesini ulaştırırken, bizim bir çok ilçe ve köylerimizde kütüphaneye izafe edilen bir isim bu acılığı katmerleştirmiyor mu? «Kütükhane (Nüfus dairesine ait eski def-terlerin saklandığı yer)» olarak bilinen kütüphanelerimizin amaç ve öne-
mini gerçek yüzü, aydın gözü ile göremiyor ve gösteremiyoruz. Bir yan-
lılık varsa, kanaatımca, onu görmeyenlerde değil, gösteremeyenlerde-dir.

Endüstri alanında Batı'dan geri kalışımız normal olabilir. Çünkü az gelişmiş olan milletimizin o seviyeye ulaşmak için büyük maddî imkânla-ra kavuşması gereklidir. Yol, milletçe, kişi olarak sorumluluk duyarak bir kalkınma seferberliğine girilerek katedilebilir.

Bedrettin İlica, Sivas ilinin Yıldızeli ilçesindeki Pamukpınar İlköğretmen Oku-lu'nun kütüphanecisidir. Bir çok gerçekleri dile getiren bu yazısı, Bültenimizin «ser-
best kürsü» geleneğine dayanılarak yayınlanmaktadır.

Tarım alanında ise, çiftçilerimiz cahilliğin pençesi altında kıvrılmaktadır. Batı en modern tarım araçları ile bozkırları ıslah ederek üretimi arttırırken, biz Âdem Peygamberden kalan karasabanla toprağın bağına çizgi çizmeğe uğraşıyoruz. Toprağın istediği besini veremediğimiz için milyonlarca hektar arazi her yıl boş yatmaktadır. Zaman kaybı, ilkel tarım araçları, üretimin yerinde saymasını etkileyen en büyük etkenlerdir. İstenilen seviyeye ulaşmak için bilinçli çaba ister.

Halbuki kütüphanecilik böyle değildir. Kalkınmanın yolunu gösteren kitabı köylü vatandaşın yararlanmasına sunmak bu kadar maddî imkânları gerektiren bir iş değildir. 40.000'e yaklaşan köylerimizin hangisinde 1000 kitaplık bir kütüphane mevcuttur. Hangi köylümüz gübreleme ve budama ile ilgili bir kitabı okuyarak uyguluyor? Köyleri bir yana bırakalım; bucaklarımızda, hattâ ilçelerimizde bile kütüphanenin ne olduğu bilinmiyor. Köylerimize bir kaç yüz eserlik kütüphaneler kuramıyorsak bari bucaklarda yapalım bu işi! Bucağa bağlı köylerin öğretmenleri bulundukları köyün halkına kılavuz olur, telkin ve ikna yoluyla kütüphaneden yararlanmalarını sağlar.

Köy çocuklarımız ilkokulu bitirdikten sonra karasabanın peşinde dedelerinden gördüklerini yapacaksa, uzay yarışçılarına yetişmemiz hayalde bile gerçekleşmez.

Eğer uygarlık dediğimiz yaşama düzeyinde hakkımız olan refaha, huzura kavuşmak istiyorsak, uygarlık kapısının anahtarının kütüphanede olduğunu unutmayalım. Feyzin, irfanın, nurun fışkırdığı yer orasıdır. Cahilliğin karasından arınmak isteyenler ak aydınlığa orada erişirler; yeter ki yararlanmayı öğrenip, öğretsinler.

..

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı lise ve öğretmen okullarında öğrencilerin yararlanması için kurulmuş kütüphaneler bulunmaktadır. İlköğretmen okullarının çoğu dağ başlarında kurulmuştur. En yakın il veya ilçe merkezi 10 km. uzaklıktadır. Böylesi okullarda kütüphanenin en ön plânda gelmesi gerekirken; ne yazık ki, plâna bile girmemektedir. Bugün bir kitap deposundan farksız olan bu kütüphaneler, istenen amaca ulaşmaktan çok uzaktırlar.

600 yatılı öğrencisi bulunan, Çamlıbal eteklerine kurulmuş bir ilköğretmen okulunda 10 yıllık kütüphaneciyim. Karşı karşıya bulunduğum gerçekler, ilerisi için olan umutlarımı kırmaktadır. Beni umutsuzluğa yөнelten olumsuz nedenlerin bir kaçını belirtmeği yararlı görmekteyim.

Konuya samimî olarak eğilenlerin bu olumsuz nedenleri görerek ça-

re arayacaklarından ve bulacaklarından eminim. Yeter ki, böyle bir davranın bulunduğu bilinsin, gerçek yüzü ile görülsün.

Kütüphane yapısı

Şehir dışında kurulan okullarda, öğrencilerin ders dışında gidebilecekleri iki yer vardır: Spor alanı ve kütüphane! Yorulan bedenleri dinlendirmek, kafalarını aydınlatmak için kütüphaneye yöneildiklerinde ihtiyaçlarının karşılanacağını bilmelidirler ki, öğrenciler oraya gitsin. Okuma isteğini duymayanlar bile, kütüphaneye geldiklerinde oranın rahat ve sükûnundan haz duyarlarsa, biraz daha kalabilmeleri için bir şeyler karıştırmaları zorunluğu kendiliğinden doğar. 'Hoşlandıkları bir yazı veya şiire rastlamaları onlarda daha çok merak uyandırır'. Böylece arama, bulma çabası kendiliğinden doğmuş olur ki, bu da büyük bir yararlılık sağlar. Bu yararlılığı sürekli duruma getirmek için, kütüphane yapısının okuma isteğini, dinlenme ihtiyacını, sükûn ve huzuru sağlayacak nitelikte olması zorunludur.

Kışın sıcak, yazın serin bir yapı, ucuz döşeme, değişik dekor okuyucuyu daima kendine çekecektir. Yorulan bedenler dinlenirken ruhlar da besinini almış olacaktır.

Bu durumu yaratmak için büyük bir çaba gerekmez. Her okulun atelyesi, her okulun güzel resim yapan öğrencisi vardır. Okul, kütüphanesini istenilen biçimde düzenleme olanaklarına sahiptir; bunların hepsini kendi bünyesi içinde gerçekleştirebilir. Yeter ki, kültürün önemini kavramış, kültürlü bir kuşağın yetişmesini isteyen kimseler bulabilelim!

Bir kütüphaneci olarak, hayalimde yaşayan böyle bir kütüphaneyi ve bu kütüphaneden ışıklanmış; bilime, uygarlığa hazır bir gençliği görmeyi ne kadar isterdim.

Dağ başında kurulmuş, 600 yatılı öğrencisi bulunan bir ilköğretmen okulu: Dershanesi, yatakhane, sinema salonu, müzik ve resim salonu, v.d., hepsi mevcut; fakat kütüphane için yeri yok. Her yıl yeni bir yer gösterilir. Kitaplar oraya taşınır, üst üste istif edilir. Oda ortadan bir tahta perde ile bölünür, sekiz masa, 29 sandalye konur, burası okuma salonu olur. 4X3 bir vestiyer kitap deposu durumuna getirilir. Kitaplar sığmazsa raf üstüne raf, kalas üstüne kalas uzatılır. Memur, sırtında 30 - 40 kiloluk bir merdiven, raf raf dolaşır. Merdivenden düşüverse, kemikleri kıl olacaktır. On yıllık memurdur, 300 liraya çalışır; (D) cedvelindedir, tedavi parası verilmez. Rakım 1480'dir. Sobanın yanındaki sürahi buz tutar. Memur paltosunu çıkaramaz. Öğrencilerden okuma zevkini almış bir azınlık, kütüphaneye gelir, elini oğuşturarak kitabı alır, kendini sınıfa zor atar. Yağmur mevsiminde her taraf göl olur, kitaplar ıslanır, me-

mur feryad eder. İdareciler, «akan yerlere teneke koy» derler. Memur mesleğine âşıktır; yoksa, bu kahir çekilmez.

Kütüphaneci kursa katılmıştır, öğrendiklerini kendi kütüphanesinde uygulamak ister, bir tasnif sistemini uygulamanın faydalarını sayar; ilgilenen olmaz, bütün hevesler kırılır. «Şimdi olmaz, imkân bulunursa biz emir veririz» denir. Fazla dayatırsa, «Her şeye burnunu sokma, sana ne görev verilirse onu yap» denilir. Bir şey diyemezsin, çünkü ücretlisin, çünkü kaderin onların elindedir. Kalbin kırık, boynun bükük, dönersin.

Çevre kütüphaneleri, tasvirini eksik çizdiğim kendi kütüphanemden farklı değildir. Okulumuza 5 km. uzaklıkta olan eski bir ilçe merkezinde, ilçe halkının bile bilmediği, aramakla bulunamayacak bir odaya kitaplar depolanmıştır. 148 köyün bağlı bulunduğu ilçede bugün kütüphane yoktur. 1965 yılında çıkan bir yangın mevcudu da silip süpürmüştür. Varlığında yararı dokunmayan bir kurumun, yokluğu duyulmamıştır bile. İki ilkokulu, bir ortaokulu olan ve 148 köyün bağlı olduğu bir ilçe merkezinde kütüphane faal bir durumda olmazsa, kütüphaneye «kütükhane» denmesi tabii olur.

Kitap

Lise ve dengi okulların kütüphanelerindeki eser sayısı 15.000 civarında olmak gerekirken, 600 yatılı öğrencisi olan ilköğretmen okulunda 4.000 eser vardır. Bu eserleri bilim dallarına göre ayırdığımızda görülen, yararlanılan kitapların azlığı insanı ürpertmektedir. Kitapların en çok iğreti verildiği edebiyat bölümünü örnek olarak alırsak, bu bölümdeki eserlerle, %100'ü Orta Anadolu'nun köy çocuğu olan öğrenciler arasında bir uçurum meydana geldiğini görürüz.

Şöyle ki: Kitapsız bir çevreden gelen köy çocuğu kitaba özlemlidir. Ona susamıştır. Girdiği okulda gözüne bir hayli kitap çarpınca, bu susuzluğunu, bu özlemini gidermek için paydos zilini sabırsızlıkla bekler. Ömer Seyfeddin'den başlayarak Reşat Nuri, Yakup Kadri, Halide Edib'in eserlerinde sona ulaşır. Çünkü, kütüphanede başka Türk yazarlarının eserlerini bulamaz, bunlar kütüphanede yoktur. Onların sayısı da pek azdır. Çok okundukları için yıpranmışlardır. Her malî yıl sonunda kayıttan düşümleri yapılır; fakat yerlerine yenileri gelmez.

Bu bölümdeki eserlerin %90'ı klâstiktir. Her eserden 10-15 kadar vardır. Yayım Müdürlüğü, aynı eserden bulunup bulunmadığını sormadan, her yıl bir hayli yenilerini gönderir. Bunları koyacak yer yoktur; rafların arkasına yığarız.

Türk yazarlarının eserlerini bulamayan öğrenci klâsik eserlere ge-

çer. Kadın adı taşıyan eserler tercih edilir (Malakalı Kadın, Otuzundaki Kadın, Macera Arayan Kadın gibi...). Fakat her kitap kadın adı taşımaz.

Çocuğun geldiği çevre malumdur. Klâsiklerde ad yabancıdır, tasvir çokcadır, konular çok buutlu işlenmiştir. Okuma zevkini yeni almaya başlayan köy çocuğu için yeni/fakat yabancı bir âlem doğar. Bu âlem içinde saşırان çocuk, kendi dünyasına dönmek ister. Beş-on sayfa okuduktan sonra, «anlayamıyorum» diyerek kitabı iade eder. Tekrarlanan durum, çocuğu kitaptan bütünüyle soğutur. Artık kütüphane, onlar için, anlaşılamayan kitaplarla dolu bir depodan başka bir şey değildir.

Beş yıldır yaptığım istatistiklerle, durumu daha yakından izledim. Birinci dönem öğrencilerinin %60'ı okurken, ikinci dönemde okuyucu sayısının % 10'u zor bulmasının verdiği hayret, nedenleri aramaya zorlamıştır beni. Sınıf yükseldikçe okuyucu sayısının azalması nedenlerini şöyle tesbit ettim:

1. Kütüphanede Türk yazarlarına ait eserlerin azlığı,

2. Yeni nesil yayınlarının devamlı olarak kütüphaneye alınmaması,

3. Öğrencinin seviyesine uygun, basitten bileşiğe geçmesi için köprü olabilecek eserlerin bulunmaması.

İşte bu durum, öğrenciyi kitap ve kütüphaneden uzak tutmaya yetmektedir. Her yıl ortalama 100 kişi mezun eden bu okul, acaba kendilerinden çok şeyler beklediğimiz bu genç öğretmenlere ders kitaplarının dışında ne kadar kültür verebilmiştir? Yeni neslin yapıcısı ders kitapları dışına taşıp bilimlerle donanmadıktan sonra, eseri hiç de iç açıcı olmaya-
caktır.

Köyden getirdiğimiz bir çocuğa dağ başında altı yıl ders kitabı ezberletip onu köye geri göndermek meseleyi çözümlemez. Öğretmen, karanlık köye ışık götürmeli, onu aydınlatmalı; her şeyde örnek, her konuda bilimli olmalı. Ders kitabının dışına çıkamayan öğretmen, bir köy odasında köylüye ne anlatacak? Belli bir günde topluma nasıl hitap edecek? İşte, yüzlercesi gözlerimin önünde! Kültürden nasibini alamayan nasıl ruh mimarı, nasıl yeni nesil yapıcısı olabilir?...

Hayır efendim, birbirimizi kandırmayalım. «Medeniyete giden yol kütüphaneden geçer» sözünü unutmayalım. Bu dâvayı kazanmak çok kolaydır; yeter ki kazanmak için çaba göstereyim.

Memur

Bir kütüphane en modern yapıya, en çok esere, en geniş koleksiyona

sahip olsa da, memurun yetersizliği karşısında hiç bir değer taşımaz. Bu, bir kuyumcu dükkânını bir demirci çırağına teslim etmeye benzer.

Millî Eğitim Bakanlığının 1964 yazında, Ankara Atatürk İlköğretmen Okulunda açtığı «Kütüphanecilik Kursu»na katılanlardanım. Kursu katılan erkek ve hanım 30 kadar arkadaşın arasında Çapa'dan, Gazi Eğitim'den mezun olmuş, lise ve öğretmen okullarında edebiyat öğretmenliği yapan kütüphaneci öğretmenler de vardı.

Ben, on yıllık kütüphane memuru olduğum halde mesleğim hakkında çok az bilgiye sahip bulunduğumu düşünerek, kurs çalışmalarının dışında, arkadaşlarımla temas kurdum. Amacım onların bilgi ve tecrübelerinden yararlanmaktı. Ne yazık ki bildiklerime bir şey ekleyecek arkadaş bulamadım. Bu durum beni çok üzmüştü. Üzüntümü arkadaşlara açıkladım. «Madem ki bizler bu mesleği seçtik, niçin başarılı, yararlı olmaya-
lım? Bir kütüphanecinin görevi gelen kitapları demirbaşaya işleyip, isteyene öğreti vermekle bitmiyor. Öğrencinin aradığı konunun hangi kitaplarda olduğunu söyleyebilmeli; öğrenciye seviyesine ve psikolojik durumuna uygun kitaplar tavsiye edebilmeli, çevre ile ilgilenip sosyal çaba gösterebilmeli, v.d.,» gibi sözler söyledim. Onlar şöyle cevap verdiler:

— «Evet, haklısın arkadaş. Yalnız unuttuğun bir şey var. Senin dediğini yapabilenler tok insanlardır. 10 yıl, 15 yıldır, (D) cedvelinde 300 liraya çalışan bizlerin, 'akşam çoluk çocuğa ne yedirelim' derdi var. Sabah-tan akşama kadar, 'hangi bakkal, hangi fırıncıdan veresiye alabiliriz' derdi var. Kömürün tonu 250, odununki 150 lira; bunların düşüncesi var.

«Halk nazarında, bir daire odacısı bizden kat kat üstündür. Ay başının gelmesini hiç istemeyiz. On yıllık hizmet karşılığı olarak aldığımız 300 lira aylık fırıncı ile bakkala yetmez. Kasabı, şüktür, tanımıyoruz. Sebze-yi yolumuzu kesmesin diye ara sokaklardan geçeriz. Doğum paramız yok; ölüm paramız olmaz. Hastalansak 'kocakarı ilâcı' kullanırız; çünkü Devlet ilâç parası vermez. (D) cedveli mahkûmusun; 10 yıl çalış 300 lira, 10 yıl daha çalışsan yine 300 lira.

«İşte bizi senin dediklerini yapmaktan alakoyan bu düşünceler... 'Ücretimi arttırın' dersin, 'olmaz!' derler. Kadro istersin, 'yok' derler, 'işine gelirse çalış, gelmezse çek, git' derler. 10 yıl ve 300 lira! Âmirlerin bunu görmez, tok olasin istemez; çünkü az insan çabuk koşar, çok eğilir. Fakat biz onları tanımıyoruz. Bizim asıl âmirimiz bakkaldır; o saygı değer kişidir. Karşıdan görür görmez düğmelerimizi ilikleriz; kişiliğimiz bizi bırakır gider. İnsaflıdır o biraz, fazla yalvarırsan borcun yarısını öbür aya bırakır. 10 yıl, 300 lira, (D) cedveli, yani Devlet hizmetinde prangasız mahkûm!

«Arkadaş, sen benden nasıl yararlı olmak beklersin. Biz Amerika işçisinin, Alman işçisinin sahip olduğu hak kadarını da istemiyoruz. İnsan olarak, vatandaş olarak, karın tokluğu istiyoruz. Gururumuzun, kişiliğimizin hakkın elinden alınıp bize geri verilmesini istiyoruz. İşte o zaman **senin** dediklerinin fazlasını yaparız. Hiç kimse nankör değildir, karşılığını **yapar.**»

Evet efendiler: Arkadaşlardan yararlı olmalarını isteyen ben de, 10 yıllık, (D) cedveline göre 300 lira ücret alan bir kütüphane memuruyum. **Durumum** onlardan farklı değil, düşüncem de olamaz. Çünkü aynı yolun kader **yolcuları**yız. «Hak yok, vazife var» sözü yalnız bizler içinse, biz de hakkını alanlara şöyle diyoruz: Vazife var, evet, fakat hak da var!